

Герасімова О. М.,

викладач кафедри перекладу

Національної академії Державної прикордонної служби України

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНІВ (НА ПРИКЛАДІ ПРИКОРДОННОГО ДИСКУРСУ)

Анотація. Статтю присвячено особливостям перекладу термінів на прикладі прикордонного дискурсу на основі аналізу наукових статей, документів, ділових листів та лексикографічних джерел.

Ключові слова: терміни, прикордонний дискурс, класифікація, основні способи перекладу.

Постановка проблеми. Питання перекладу текстів прикордонної тематики постійно знаходяться в центрі уваги фахівців з перекладу, адже проблема перекладу прикордонних термінів становить головну складність для перекладача. Таким чином, коли гостро стоїть питання інтеграції України до Європейського союзу, вивчення структурних, лінгвістичних особливостей термінів прикордонної тематики та основних способів їх перекладу є особливо актуальним, оскільки зараз за цим напрямком бракує довідкової літератури, і це питання є недостатньо дослідженим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема перекладу термінів досить повно розглянута в роботах А.Я. Коваленка, Л.П. Білозерської. Такі науковці, як О.Л. Циткина, С.А. Попов, О.І. Блінова широко досліджували питання визначення поняття та класифікацію термінів.

Мета статті – визначити поняття терміна та прикордонного дискурсу, дослідити будову термінів, подати їх класифікацію, визначити різні способи перекладу термінів прикордонної тематики, а також визначити основні труднощі, що виникають у процесі перекладу термінів з англійської на українську мову.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, життя не стоїть на місці. В умовах, коли потрібно давати назви все новим і новим явищам і поняттям, багато загальноживаних слів отримують певну специфіку. Такими словами є терміни. **Термін** – це емоційно нейтральне слово або словосполучення, яке використовується для точного визначення понять або назв предметів [4, с. 255].

У нашому дослідженні ми спробували визначити особливості перекладу термінів на прикладі прикордонного дискурсу.

Поняття дискурсу на початок двадцять першого століття не лише сформувало окрему парадигму комунікативного аналізу, а й несподівано здобуло популярність як інноваційний концепт. Дискурс трактують як складник індивідуальної екзистенції, форму концептуально-тематичної спеціалізації у світі соціального знання.

З латинської мови слово «дискурс» перекладають як «мовлення», «міркування», у французькій воно означає «промова», «виступ» із додатковими семантичними відтінками «розгалужування», «розбігання». Прикордонний дискурс має місце під час спілкування з іноземними партнерами, участі в міжнародних проектах щодо охорони кордонів, боротьби з нелегальною міграцією, торгівлею людьми, зброєю, наркотиками, тероризмом і транскордонними злочинами, що вимагає володіння спе-

ціальною термінологією для вирішення професійних завдань [5, с. 4].

За сучасних умов підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до виконання службових обов'язків все більшого значення набуває проблема професійного спілкування, а саме прикордонного дискурсу. Поняття дискурсу є однією з основних наукових проблем. Незважаючи на велику кількість розвідок, здійснених у напрямку розкриття цієї проблеми, на сьогодні не існує чіткого та загальноприйнятого визначення поняття дискурсу, яке би задовольняло усі випадки його вживання [2, с. 20].

У сучасному світі терміни прикордонної тематики, як і об'єкти, які вони позначають, перебувають у стані динамічного розвитку в умовах безперервного науково-технічного прогресу. Особливу складність представляє систематизація такого величезного корпусу лексем: за даними Л.Ф. Парпарова, кількість предметів постачання в сучасних збройних силах досягає близько 3 млн. найменувань.

Крім цього, відмічено, що активізація «відтворення» специфічних термінів і визначень відбувається під час мілітаристських «сплесків», а саме в періоди збройних зіткнень, революційних переворотів, конфліктів на етнічному, політичному та релігійному ґрунті (*тероризм, сепаратизм* і т.д.).

На нашу думку, сфера вживання прикордонних термінів не обмежується кордоном чи пунктом прикордонного контролю – сьогодні на сторінках газет і журналів, у телевізійних передачах висвітлюються політичні події, ситуації на кордоні, конфлікти під час порушень перетину кордону, а отже, автору – військовому журналісту – не обійтися без спеціальної лексики.

Прикордонні терміни – досить велика група слів у мові. Основним призначенням цієї лексики є позначення об'єктів, явищ і понять, пов'язаних із перевіркою документів, затримкою порушників кордону та обороною.

Переклад термінів вимагає знань у тій галузі, до якої відноситься текст, який перекладається, а також розуміння термінів англійської мови і знань термінології української мови. При перекладі велике значення має взаємодія терміна з контекстом, завдяки чому визначається значення слова [4, с. 257].

Терміни повинні зберігати такі риси, як абстрагований характер, однозначність та систематичність. Однак велика кількість термінів і термінологічних систем, як лінгвістичні знаки, мають такі недоліки, як багатозначність (один термін має два і більше значень), синонімія (для одного поняття існує два і більше термінів), суперечності термінів поняттям, обтяженість термінології іноземними термінами і т.д.

У процесі перекладу терміна можна виділити два етапи:

- 1) визначення значення терміна в контексті;
- 2) переклад значення українською мовою [4, с. 258].

Основним прийомом перекладу терміна є переклад за допомогою лексичного еквівалента.

Еквівалент – постійна лексична відповідність, яка точно співпадає зі значенням слова. Терміни прикордонного характеру, які мають еквіваленти в українській мові, відіграють важливу роль у процесі перекладу. Вони служать опорними пунктами в тексті, від них залежить розкриття значення інших слів, вони дають можливість визначити характер тексту. Тому необхідно вміти знаходити відповідний еквівалент в українській мові, для чого потрібно постійно поповнювати свою базу термінів-еквівалентів.

У зв'язку із появою нових наук, відкриттям нових явищ виникають значні труднощі визначення загальнонаукової, галузевої та вузькоспеціальної термінології. Загальнонаукові та загальнотехнічні терміни – це терміни, які використовуються в декількох галузях науки і техніки. Галузеві терміни – це терміни, які використовуються лише в якійсь одній галузі знань. Вузькоспеціальні терміни – це терміни, характерні для якоїсь спеціальності даної галузі [4, с. 260].

Термін може бути створений на основі однієї мови або запозичений із нейтрального банку (міжнародні греко-латинські термінологічні елементи) або з іншої мови; він повинен відображати ознаки даного поняття, а значення терміна для спеціаліста відповідає значенню поняття.

За будовою терміни поділяються на:

1) **прості**, які складаються з одного слова: *forgery* (шахрайство), *cash* (готівка), *fine* (штраф);

2) **складні** терміни складаються з двох слів і пишуться разом або через дефіс: *gateway* (ворота), *checkpoint* (пункт пропуску), *endpaper* (форзац);

3) **терміни-словосполучення** складаються із декількох компонентів (слів): *border check* (прикордонна перевірка), *border guard* (прикордонник), *asylum applicant* (заявник на статус біженця), *foreign nationals* (іноземні громадяни), *forged document* (підроблений документ) [4, с. 256].

Найбільше труднощів при перекладі викликають саме терміни-словосполучення, або багатокомпонентні терміни.

Одним із найпоширеніших джерел поповнення термінологічної лексики є переклад. Саме переклад сприяє виникненню та розповсюдженню еквівалентів лексичних одиниць, які, за твердженням І.К. Білодіда, або одночасно запозичуються кількома мовами з єдиного джерела, або проходять кілька проміжних етапів послідовного запозичення в межах того чи іншого ланцюга мов. Отже, переклад відіграє далеко не останню роль у розвитку мов. Бо це не лише намагання передати певну інформацію засобами іншої мови, але й випробування можливостей мови перекладу, її здатності передавати думку, висловлену іншою мовою. І якщо в мові перекладу бракує необхідних лексичних одиниць, саме перекладачі першими намагаються створити в ній відповідні лексичні еквіваленти [1, с. 44].

Розглянемо основні прийоми перекладу термінів:

1) **описовий переклад** – передача слова за допомогою розширеного пояснення значення англійського слова. Цей прийом використовують у випадку відсутності відповідного значення слова в словнику і в українській мові. Наприклад: *custom terminals* – митні термінали, де здійснюється митний контроль; *cross border workers* – працівники, що здійснюють роботи на державному кордоні;

2) **переклад за допомогою використання родового відмінка**. Наприклад: *Schengen States* – країни шенгенської групи; *risk analysis techniques* – система аналізу ризиків;

3) **калькування**, або **дослівний переклад** – це переклад англійського слова або виразу шляхом точної передачі його

засобами української мови. Наприклад: *Customs Service* – митна служба; *minimum check* – мінімальна перевірка; *line watermark* – лінійний водяний знак;

4) **транскрибування** – це передача вимови англійського слова українськими літерами, тобто передача його фонетичного обліку. Використовується як основний прийом перекладу при передачі імен, назв фірм і корпорацій. Наприклад: *Polaris* – Поляріс;

5) **транслітерація** – це передача літерами українського письма літер англійського письма, незалежно від вимови англійського слова. Наприклад: *confiscation* – конфіскація; *cabotage* – каботаж; *migrant* – мігрант. Прийом транслітерації можна використовувати в тих випадках, коли реалія, яку передають, в її англійському звучанні викликає в українського читача чіткі асоціації;

6) **переклад за допомогою використання різних прикметників**. Наприклад: *confinement facility* – місце утримання під арештом; *Contract Serviceman* – військовослужбовець за контрактом; *barrier sentry* – вартовий біля шлагбауму [4, с. 260].

Значні труднощі при перекладі викликають терміни, до складу яких входять групи слів, – так звані багатокомпонентні терміни. Вони займають спеціальне місце в сучасній літературі прикордонної сфери. Кожна область науки і техніки охоплює значну кількість таких термінів. Наприклад: *person enjoying the community right* – особа, яка має право на вільне пересування; *national list of alerts for refusing entry* – національний чорний список для відмови на в'їзд [6, с. 58].

Більшість англійських термінів мають структуру, яка співпадає зі структурою відповідних термінів української мови. Такі терміни не викликають труднощів при перекладі. Наприклад: *purpose of the journey* – мета поїздки; *holder of visa* – володар візи; *flow of imports and exports* – потік імпорту та експорту [6, с. 156].

Однак існує ряд термінів-словосполучень, які не допускають дослівного перекладу, хоча мають еквіваленти в українській мові. Окремі елементи таких термінів відрізняються від компонентів еквівалента в українській мові. Наприклад: *Military Academy* – військове училище; *black print* – штриховий друк; *ant trade* – блошина торгівля.

Найбільш складними для перекладу є терміни, окремі компоненти яких не мають нічого спільного з дійсним значенням, а часто навіть суперечать цьому значенню. Наприклад: *male* – мандат; *detail* – наряд.

Часто зустрічаються багатозначні терміни, які мають різні значення не лише в різних галузях науки і техніки, а навіть в одній галузі. Наприклад: *serviceman* – 1) військовослужбовець; 2) механік з ремонту обладнання; 3) працівник бензозаправної станції; *check* – 1) перевірка; 2) перешкода; 3) позначка; 4) номерок (у гардеробі); 5) рахунок (у ресторані) [6, с. 72].

Крім того, під час перекладу іншомовних текстів, що містять прикордонні терміни, часто виникають складнощі через деякі невідповідності мови оригіналу та мови перекладу, викликані відсутністю аналогії між поняттям і реалією, невідповідністю або неповним збігом значень термінів, великою кількістю абревіатур та скорочень, які складно розшифрувати, значною кількістю сленгових виразів та професіоналізмів [1, с. 48].

Висновки з дослідження. Терміни прикордонної тематики порівняно широко застосовуються в усному і писемному мовленні під час робочих зустрічей, на міжнародних семінарах, наукових конференціях із представниками правоохоронних відомств зарубіжних країн. Існують такі способи перекладу термінів: описовий переклад, за допомогою використання родового відмінка, калькування, або

дослівний переклад, транскрибування, транслітерація, переклад за допомогою використання різних прийменників. Сутність усіх розглянутих нами способів перекладу полягає в тому, що вони сприяють адаптації тексту оригіналу до норм та традицій мови перекладу, досягненню максимальної зрозумілості перекладу, не обтяженого невластивими мові перекладу граматичними конструкціями та лексичним складом [1, с. 49]. Дослідження способів перекладу лексики прикордонної тематики на основі художньої літератури та розробка практичних рекомендацій щодо її передачі українською мовою є дуже важливими й актуальними завданнями.

Література:

1. Білозерська Л.П. Термінологія та переклад: Навчальний посібник для студентів філологічного напрямку підготовки / Л.П. Білозерська. – Вінниця : Нова книга, 2010. – 232 с.
2. Берестецька Н.В. Прикордонний дискурс як педагогічна проблема / Н.В. Берестецька // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер. : Педагогічні та психологічні науки. 2014. – № 4. – С. 20–32. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnarpv_ppn_2014_4_4.
3. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М. : Международные отношения, 1980. – 342 с.
4. Коваленко А.Я. Загальний курс науково-технічного перекладу : [навчальний посібник] / [А.Я. Коваленко]. – 2001. – 290 с.
5. Павлюк Л.С. Текст і комунікація: Основи дискурсного аналізу / Л.С. Павлюк. – Львів : ПАІС, 2009. – 76 с.
6. Англо-українсько-російський словник прикордонних термінів / [укл.: Гапонова В.М., Н.С. Назаренко]. – 2011.

Герасимова О. Н. Особенности перевода терминов (на примере пограничного дискурса)

Аннотация. Данная статья посвящена особенностям перевода терминов на примере пограничного дискурса на основе анализа научных статей, документов, деловых писем и лексикографических источников.

Ключевые слова: термины, пограничный дискурс, классификация, основные способы перевода.

Herasimova O. Peculiarities of terms translation (on the example of the border discourse)

Summary. The current article examines the peculiarities of translation of terms on the example of border discourse based on the analysis of scientific articles, documents, business letters and lexicographical sources.

Key words: terms, border discourse, classification, basic ways of translation.